

Légifelvétel egy belső tájról

Vajda Júlia Szentendrén

IZSÓ ZITA

Szentendrei Képtár, 2018. X. 30. – 2019. III. 31.

Vajda Júlia (1913–1982) szinte egész életét arra áldozta, hogy fiatalon elhunyt festő férje, Vajda Lajos (1908–1941) nevét ismertté tegye. Bár eközben ő maga is folyamatosan dolgozott, és közel három-ezer művet alkotott, mégsem kezelték méltó helyén, művészettörténeti jelentőségét kevésbé ismerték fel. Ezért is különösen fontos, hogy a 2018 novemberétől a szentendrei Ferenczy Múzeumban látható Vajda Lajos-kiállítás mellett a Szentendrei Képtárban, „*Mégis legyen kiállítás...*” címmel Vajda Júlia tárlata is megnyílt.

Vajda Júlia Vajda Lajos mellett találta meg a saját útját és egyéni hangját: néhány év alatt érett művésszé vált. Férjén keresztül olyan szellemi közeget ismert meg, amelyben bátran kibontakozhatott. E közös alkotómunka azonban csak nagyon rövid ideig tartott, mert Vajda Lajos 1941 szeptemberében, mindössze harminchárom évesen meghalt.

Vajda Júlia pályája során számos magánéleti és történelmi tragédiát volt kénytelen átélni: férje elvesztése után a holokauszt, majd a modern festőknek a szocialista kultúrpolitika általi háttérbe szorítása következett, és azok a hosszú évtizedek, amelyek során kitartóan folytatta sokáig hiábavalónak tűnő harcát azért, hogy megismertesse a világgal Vajda Lajos festészetét. Páratlan kísérletező kedve és bátorsága mellett talán ez is közrejátszik abban, hogy egész művészetére a folyamatos újrakezdés jellemző, egyfajta sajátos hullámzás, amelynek dinamikája rendkívüli megújulásokat, éles váltásokat és szinte példa nélküli sokszínűséget eredményezett.

A Szentendrei Képtárban megrendezett tárlat első terme Vajda Júlia önarcképeiből válogat, láthatunk itt 1950-ben és a 60-as években készült munkákat is. Portréin, Vajda Lajos képeihez hasonlóan, megfigyelhető az ikonok hatása, az 1950-ben született *Ikonos Szent Rita-önarckép* pedig egyenesen Vajda *Ikonos önarcképének* továbbgondolása. Portréi rendkívül expresszív, egyszerűek, letisztultak, de elemi kifejezőerővel bírnak, szinte szoborszerűnek hatnak. Érdekes, hogy a férjét szintén elvesztő, majd további életét egy magasabb célnak szentelő Szent Rita alakja Vajda Júlia egy másik, ezen a tárlaton

foto: Berényi Zsuzsa

VAIDA JÚLIA: *Két maszk*, 1949, olaj, vászon, 50×40 cm

fotó: Berényi Zsuzsa

VAIDA JÚLIA: *Kék drapéria*, 1975 körül, olaj, vászon, 60×33 cm

nem látható képén is megjelenik (*Szent Rita rózsákkal*). Mintha lenne valami sajátos, távoli kapcsolat a középkori szent és a modern festő élete között, hiszen Vajda Júlia is ugyanezt tette azzal a különbséggel, hogy az ő életében ez a magasabb cél az Isten szolgálata helyett a művészet volt.

A következő teremben a Vajda alakját már-már zavarba ejtően intim módon megidéző alkotások találhatók. Itt látható az életmű egyik legkiemelkedőbb darabja, a festő férj halála után született *Kettős portré*, amely két testből építi fel az összetartozás harmonikusan és geometrikusan megszerkesztett rendszerét, egyértelművé téve, hogy a szimmetria

az egyik fél halála után sem szűnik meg. A kép egyfajta hommage-nak is felfogható, hiszen Vajda ikonos képeinek számos jegyét is magán viseli.

1944-ben, a zsidóság deportálásának idején Vajda Júlia bujkálni kényszerült, és egy nyugatra menekült erdélyi lány papírjaival vállalt munkát. Miután hazatérhetett, egy biztosítótársaság úrlapjainak hátoldalára készített ceruzarajzokat szobája szegényes berendezéséről, illetve saját testéről, lábáról. Ezek a zaklatottságukban is harmóniára törekvő vonalak mintha egy különleges napló kitépett lapjaiként nyílnának meg előttünk: ilyen lehet a látásmódja annak, aki hosszú vakság után képes újra látni, ezeket a dolgokat veheti észre az őt körülvevő világból, így ismerkedhet a perspektívákkal. Mintha ekkor döbbsen volna rá, hogy nem fogyott még el az ideje: újra rajzolhat, festhet, élhet.

1945-ben megismerkedett második férjével, Jakovits József szobrászművésszel, és az ugyenebben az évben megalakult Európai Iskola csoport tagjaként a magyar művészetnek a nyugat-európai áramlatokba való becsatornázásán kezdett dolgozni. Közben továbbra is igyekezett mindent megtenni azért, hogy Vajda Lajos művészetét ismertté tegye, de keserűen tapasztalta, hogy a hazai közeg nagyon kevésbé befogadó. Ezekben az években festészete még szoros kapcsolatot mutatott első férje művészetével: az *Utolsó vacsora* című képe mintha a Vajda életművének elismertetéséért folytatott harc metaforája lenne. A hangsúly a kompozíció két szélső figuráján van, akik mintha elbeszélőnek a középső alak feje fölött, pedig ő található a mű mértani középpontjában, rá kellene figyelniük.

1956 után jelentős fordulat következett be Vajda Júlia életében: Svédországba utazott, majd 1961 és 1963 között Párizsban élt. Végre komolyabban kezdett foglalkozni saját művészi pályájával is, Mészöly Miklós és Polcz Alaine lakásán kiállítást is rendezett. Eddigre Vajda Lajos hatása fokozatosan eltűnt a képeiről. Ennek a folyamatnak szép példái a kiállításon is látható, 1960–61-ben született szénrajzok (*Inda, Kompozíció II., III.*), a Vajda Lajosra jellemző erős, hangsúlyos vonalak és a lendületes vonalvezetés mellett ugyanis megjelenik művein egy sajátos geometrikus struktúra, rend, amely arra utal, hogy Vajda Júlia művészete az erős gondolatiság közvetítésére, a jelszerű redukcióra is képes. Első ránézésre olyanok ezek az alkotások, mintha a festő hirtelen jött lendületes, szertelen ecsetvonásait szeretne volna az utólag felrajzolt vonalakkal egy nagyobb struktúrába rendezni és értelmezhetővé, áttekinthetővé tenni. Mintha megújuló ars poeticáját is összefoglalná: rendszerezni próbálja addig szerteágazó művészi tevékenységét, értelmet ad a korábbi stíluskísérleteknek.

Ezek a képek vezetnek át Vajda Júlia egyik legfontosabb alkotói korszakába, amelyet *Jeltől jelentéssig* cím alatt gyűjtöttek össze a tárlat kurátorai, Petőcz György és Szabó

foto: Berényi Zsuzsa

VAJDA JÚLIA: *Zöld ablak*, évszám nélkül, papír, akvarell, 59,5x45 cm

Noémi. Az itt látható művek olyanok, mintha növényi rostokból szőtt hálók lennének, néha pedig csak egymást metsző vonalak, egy belső táj térképei. Megkapóan szabású struktúrák, helyenként mintha egy légifelvételt látnánk, rajta apró mozzanatokot, jeleket, amelyek akár az épített környezet, akár a természet részei is lehetnének. Megfigyelhető rajtuk egyfajta különös zajlás, szinte mozdulatlanok tűnő lassúság, hasonlóan ahhoz, amikor a magok lassan megpattannak, és hajtás kezd el belőlük növekedni. Ezt a történést szabad szemmel lehetetlen észrevenni, mégis tudjuk, hogy létezik.

Élete utolsó szakaszában aztán Vajda Júlia ismét megújult, és szakított az általa korábban képviselt iránnyal: mértani pontossággal szerkesztett képein markáns színekkel, kontrasztokkal törte meg a kompozíciók szigorú geometriáját.

Vajda Júlia páratlanul gazdag életművet hagyott hátra. Jelentősége elsősorban bátorságában rejlik, abban, ahogy első férje életművét kezelte, hogy alkotóként is visszanyúl hozzá, majd képes volt elszakadni ettől a hatalmas örökségtől, hogy újabb és újabb technikákat próbáljon ki. Ez a félelemnélküliség azt eredményezte, hogy folyamatosan meg tudott újulni, összekötötte az egymást követő nemzedékeket és attitűdöket. Emellett az sem elhanyagolható, hogy nőként állt helyt és próbált meg érvényesülni egy alapvetően férfiak uralta közegben, így már csak emiatt is sokak példaképe lehet.